

■ ■ ■ *Fönt a Hargitán* ■

■■■ BOLYONGÁS A KREMENYÁK KÖRÜL ■

A tavasz addig zsongott, hogy a minap kicsalt a mezőre, de térben nem barangoltam el messzire, csak időben... miközben az éjszakai záporról árulkodó tócsákat kerülgettem, és ismét meggyőződhettem arról, hogy milyen mélynek látszik a legapróbb tócsa is, ha zavaros, ha pedig tiszta, akkor milyen közelinek tűnik tükrében az ég boltozata.

A fénnel szidolozott fűben már-már dalra akart váltani a csönd, amelyet azonban cafatokra tépett a közeli műúton suhogó, nyikorgó, túlkölkő járműfűzér, szaggatott gépkocsisor.

Csóka alatt lassan, révedezve ballagtam a csordultig zöld mezőn, s visszalépve néhány századot, a közeli szárazulatra vissza szerettem volna állítani Thökölyt a lovasaival, amint a zentai csata végkifejletét lesték a kengyelben állva, majd hujhujozva elvágtattak zsákmányolni a véres kavargásban.

Mielőtt visszaszökkennék a mába, a Kremenyák térségén is átbotor-káltam. Ezredévekről vallott ez az ezeregy életűnek nevezett író által „nagy kopasz halomként” jelölt földhát, tűzkőhalom. Csaknem egy évszázada látogatott először Móra Csókára. Az igen eredményes ásatásokról könnyed, népszerűsítő formában is írt. A Kremenyákról egyebek között azt is megírta, hogy porhanyó földjét csak meg kellett rúgni, és marékszámra dőlt belőle a kovaszilánk és az apró cserépdarab. Érzett a fogásukon, hogy ezek sosem jártak a zentai vásárban. Úgy két-háromezer esztendővel ezelőtt régi gölöncsérek remekelték a cifra edényeket.

– A fenéig megásott halomnak egy göröngye sem maradt megfordíthatlan. Dolgoztunk térdig érő latyakban, bőrszaló hőségben (az embe-reim ilyenkor úgy hűsítették magukat, hogy gyikot eresztettek az ingük derekába), csontrepszto hidegben, de megérte, mert a Kremenyákban klasszikus kőkorszakbeli őstelepet találtunk, ami a mi tájunkon kb. négyezer éve ért véget. Előkerült ezer kőeszköz, 1200 csontszerszám, 2000 cserépdarab, 50 ép edény, amelyek közt óriási, lapos tálak is vannak. Továbbá négyezernél is több gyöngyszem meg rengeteg csontváz (amelyek közül egy sem ugrott föl, pedig igazi csókai dohánnyal investálták őket embereim). A kőemberek házából tizenhétnek a sírját ástuk ki, a ház fogalma alatt persze csak megbújásra alkalmas vermet kell érteni, amely fölé nád- vagy vesszőfonatokra agyagot tapasztottak. Az egyik rögdarabon egy tenyérnek a helye látszott, a tapasztó ősember tenyere. Talán abból a korból az egyetlen daktiloszkopikus emlék az egész világon.

Az évezredek eme temetőjéből népvándorlásbeli sírokat, aranybog-lárokat, aranytalizmánt, függőt, orsót stb. is föltártak a több éven át tartó ásatások során... Móra meglátása szerint a Kremenyák földjében a kőemberek összekeveredtek a vaseemberekkel, s együtt aludtak, míg

a papírember felköltötte őket, elvitte a múzeumba, ahol most fekete szemüregeikkel néznek farkasszemet a ma emberével, és mintha azt mondanák:

– Mi évezredek múltán is itt vagyunk, de mi lesz tebelőled száz év múlva?!

Móra Ferenc az első világháborút követően már nem jött vissza Csókára, de a leletek által távozása után is kapcsolatban maradt a Kremenýákkal (a Szegedi Múzeumban). „Évek óta mindennap elmegyek a csókai koponyák mellett, és mindennap beszélgetek velük egy kicsit. Honnan jöttek, hogy éltek, mit csináltak a Kremenýákon? Kinek fúrtad ki fülönfüggőnek az őz szemfogát, és mekkora utat tettél meg ezért a márvány cifraságért? Hát te hol kaptad azt a vágást, amely a szemöldököt közt kettéhasította a homlokodat? Te, ember, miket gondoltál addig, míg e kezek hosszú munkájával gömbölyűre csiszoltad és kifúrtad ezt a kőbuzogányt, amely biztosan főnököt illet? Te, asszony, aki még évezredek múltán is csontkarodban tartottad kicsi gyermeked porló tetemét, milyen nótákat dúdoltál neki, mikor virrasztottál fölötte a viskó közepén égő tűz mellett, míg kint üvöltött a havas fürgeteg, és kísértetek árnya táncolt a Tisza vizén?”

A Kremenýákat valamikor víz védte, vette körül, de már jó ideje fű övezi, fűszálak hajlonganak körülötte és rajta a nedvesedő tavaszi szélben. Évezredek tömény hangulatát árasztja még mindég ez a lepedőnyi terület (ha jobban belegondolunk...), és mintha féltve rejtegetné a nevezetes tűzkőhalom maradványát (mert hát a Kremenýákat már korábban széthordták), ám ami még megmaradt belőle, azt meg kellene becsülni, végső ideje lenne a helyét megjelölni, akkor talán többen tennének a térségében egészségügyi vagy honismereti sétát.

■ HÚSVÉT A KASTÉLYBAN ■

A nyolcvanon túli, csókai Harcsa István a harmincas évek derekán kifutófiú és lovasz volt Lédereréknél a kastélyban, betekintést nyert a földesúrék életébe, szokásaiba, részese volt ünnepeiknek. Az ő megfogalmazása szerint ott hétköznapi napokon is ünnepi volt a teríték, hiszen egymásnak adták a kilincset a vendégek, a legnagyobb ünnep azonban a karácsony és a húsvét volt.

Két héttel a húsvét előtt már „makulátlanul” rendbehozták az akkor a mainál nagyobb és virágosabb parkot, a majorokban bemeszeltek minden épületet. A nagyságos asszony majorról majorra hajtattott, terepszemlélt tartott, kifűrkészte, fölmérte a kinti állapotokat, elkészítette a névsort, és annak a listának alapján aztán a suttyó Harcsa Pista nagycsütörtökig

KANYÓ E.

hordta az ajándékcsoomagokat, élelmet és ruhát, de az említettek mellett húsvétra családfőnként öt liter bor is járt a cselédeknek. Volt miből, hiszen akkor telve voltak borral a nagy pince hordói, és mivel a nagyságos asszony szeretett jótékonykodni, nem érte be a piros tojások osztogatásával, habár természetesen abból is volt néhány kosárnyi. Az ünnep alkalmával ugyanis a kastély ma már nem létező öntöttvas, sínen futó nagykapuja megnyílt a Léderer gyerekek (fiú és kislány) pajtásai előtt, akikre a sétányok mellett hímes tojások és gölöncsérek által készített nyuszik vártak, meg természetesen az ünnepi teríték.

Az ünnep előtt néhány nappal a kastély ura nagy vadászatot rendezett, és így a hagyományos húsvéti étel, a főtt sonka, tojás, torma, többféle kalács mellett vad, leginkább őzpörkölt meg bárányhús „süve-föve” is került az asztalra. Amit a gazdáék ettek, azt kapta a személyzet is, csak egy másik, de virággal szintén gazdagon földiszított teremben, meg hát ajándék is dukált a nagy ünnepkor, ám az egykori kifutófiú arra emlékszik leginkább, hogy a ma már jórészt elnéptelenedett és nagyon lepusztult majorok akkori népsége milyen nagy örömmel várta a szeretetsomagot fuvarozó suttyónak az érkezését, akinek sokat kellett fordulnia, hiszen egyes nagyobb majorokban falunyi nép élt. Akkor a már néhány évtizede elnéptelenedett Árenda majorban is tizenhét-húsz család lakott, köztük több sokgyermekes is, mint pl. a Kőkényék, Bálóék, Bíróék stb. Mindannyian várták, mert hát a húsvéti adományból a legfiatalabbaktól a legöregebbekig egyaránt részesültek.

Húsvét másnapja is ünnepnek számított, munkaszüneti nap volt. A kastélyban ugyan nem jártak a „locsolkodók”, de környékén és a környező majorokban reggel már nagy volt a sikongás, mert a locsolkodók jó része nem vagy nemcsak kölni-, illetve szagosszappanos vízzel, hanem vödörnyi kútvízzel öntözte a fehérnépet, és ennek a mára már kiveszett szokásnak nem kívánt következményei is voltak.

■ NYESEDÉKBŐL KARÁCSONYFA ■

– „Aki szegény, az a legszegényebb...” – írta egykor József Attila, még hozzá nagyon hitelesen, amiért nem kellett messzire mennie, elég volt, ha ébredéskor szétnézett maga körül. És ha mi most szétnéznénk... De ez alkalommal nem a mai állapotokról, hanem a harmincas évek csókai, Csóka környéki „nyesedékes” karácsonyairól szeretnénk elmondani egyet-mást Harcsa István nyolcvanon túli nyugalmazott gépkocsivezető visszaemlékezése alapján.

Emberünk a széthordott nagy régészeti lelőhely, a Kremenják szomszédságában levő Széki major vásottságából tizenöt éves korában került

(a harmincas évek derekán) a csókai kastélyba afféle mindenes fiúnak. Kezdetben álmélkodva nézte, hogy a jól körülhatárolt, rendben tartott és hét kutyával őrzött kastélyban mindennap karácsonyi a teríték, hiszen szüntelenül érkeztek a rangos vendégek, akiket ugyebár illet bőségesen megvendégelni, és hát volt is miből, a jól szervezett gazdaság ontotta az anyagi javakat.

Tanulékony, szórahajló fiú volt emberünk, így hát kifutósága mellett a nagyságos asszony telivér idomított lovát, a Patasont is a gondjára bízták. A ló nevének említésekor jól kivehetően elérzékenyült az öreg Harcsa, majd azt mondta:

– Nagyon jó ló volt a Patason, ha a rajcsúrozás (a ló nyugtalanságának a „lefutkároztatása”) előtt Magda nagyságos asszony lovaglópálcajával megérintette a ló lábát, az nyomban letérdelt, hogy lovaglójának ne kelljen gebeszkednie...

Azután, hogy a kastély úrnője kilovagolt a példásan megművelt szőlőbe vagy a száz színben pompázó virágföldekre, a kis mindenes gyerek tükörfényes edényekkel a Réti majorba hajtott, hogy a mára már kiapadt, eltüntetett Csöngettyűs kútról vizet vigyen a kastélyba. (Említésre méltó, hogy annak a kútnak a vizét itta a Léderer is, ha ráunt a pezsgőre.)

Amikor a szófogadó kamasz megérkezett a vízzel, a főszakács kiadta neki a parancsot:

– Pista, itt van ez a hús, vidd el a paplakba, utána meg menj a Fekecs úrhoz (a mostani labdarúgópályán volt az a kertészet) zöldségfélékért.

Ebéd után leginkább a kastély tükörfényes parkettjét „kefélte” mindaddig, amíg Luca-nap után a nagyságos asszony ki nem adta a parancsot, hogy Csóka és környéke elesettjeinek kezdje meg az élelmiszer-csomagok kihordását. Krumplit, babot, szalonnát, zsírt, sót, paprikát, ruhát stb. fuvarozgatott, napokon át folytatta szeretetszolgálati ténykedését, még a román határnál romosodó (egykor viruló) György majorba is eljutott, oda is elvitte a lajstrom szerinti és már a címzetek által nagyon várt adományt. Ezzel kapcsolatban emberünk hangját fölemelve megjegyezte:

– Akármilyen fukarnak is nézték a Léderert, azt azért nem engedte meg, hogy a cselédjei közül bárki is éhen haljon.

Közvetlenül a szeretet ünnepe előtt a nagyságos asszony az említett csomagot kiegészítette mákos, diós és lekváros kaláccsal. Két személynek járt fél kilónyi bejgli. Volt olyan lakás, ahol négyet is kiosztottam, sőt Erzsébettelepen minden helyre be se kellett mennem, mert elébem szaladtak a pöndölyös, részben mezítlábas gyerekek, alig tudtam lépni tőlük.

– Nagy kosarakban hordtam a kalácsot, és egy délután háromat is fordultam. Levél nevezetű félmura lovam már tudta, hol kell megállni, nem is kellett szólítani. A legszegényebbek ruhaneműt is kaptak karácsonyra,

és természetesen a kastély személyzetét is megjutalmazta a nagyságos asszony, amiért kézcsók járt neki.

Abban az időben nagyobb, rendezettebb és zöldebb volt a csókai kastély parkja, s az örökzöldek nyesedékéből a szegények kaptak egy ágat meg szaloncukrot is, így hát a szeretet ünnepének a tiszteletére ők is állíthattak karácsonyfát, és a gyermekes családok éltek is ezzel a lehetőséggel.

Jól irányított, gondozott és gazdag volt a birtok, de szegényből is volt bőven. Azok, ha a kastély közelében laktak és még tűrhetően mozogtak, akkor a magtárban a kulcsártól személyesen vehették át az említett csomagot, a kalácsot pedig a kastély bejáratánál, a (sínen mozgó, mesterien kovácsolt) nagy vaskapu előtt kapták kézhez.

– Az öreg nagyságos asszony egyéb dolga híján nagyon szeretett jótevénytudni és a hála fénysugarát fölville látni... Hallottam, amikor a fiát arra figyelmeztette, hogy az a dolgozó népet becsülje meg, mert ők teremtik elő azokat a javakat, amelyekből a kastélybeliek kényük-kedvük szerint dúskálhatnak.

A gazdag karácsonyi terítékről tehát a szegényeknek is jutott. Örömmel várták, vették át az adományt a Széki majorban, a Sörháznál, az Új majorban, a Réti majorban, Macahalmán, az Árenda majorban, a György majorban, valamint Erzsébettelepen és Terjánon is.

– Bizalommal, szeretettel vártak mindenhol, és természetesen eszembe sem jutott visszaélni a bizalmukkal.

A már említett jótevénytudás hatására Csóka és környékének ágrólszakadt népe is gazdagabban teríthette meg az ünnepi asztalt, megízlelhette, hogyan kellene élni, étkezni – ha lehetne.

■ HOVÁ LETT SZENT FLÓRIÁN CSÓKAI SZOBRA? ■

Szent Flóriánnak a tűzoltók védőszentjének napján, (május 4-én) igyekeztem képzeletben magam elé állítani az említett védőszent csókai szobrát, de nem sikerült... Hogy is sikerülhetett volna, hiszen azt jóval a születésem előtt eltüntették az akkori községháza és a katolikus templom térségéből. Elvitte valamelyik fordulat, amikor az új urak, uralkodók mást láttak benne, mint ami volt, pedig amint az később kiderült, nekik is szükségük lett volna védőszentre, ők is eltűntek a szoborhoz meg a községházához hasonlóan, jóformán nyomtalanul. Annyit azonban nyugtázhathunk, hogy sisakos figura lehetett Flórián urunk, aki azonban nem volt mindig résen, mert a följegyzések szerint csaknem egy évszázada (tehát még az ő idejében) iszonyatos toronytűz világította be, és hozta izgalomba Csókát.

– Csak úgy hullottak az üszkös gerendák, meg a harangok... – emlékszik vissza kislánykora felejthetetlen eseményére a százhároméves Franci néni, aki nemcsak emlékszik, hanem kapálgat, meszelget is, teszi a dolgát, nem lazíthat, hiszen nincsen járandósága. Vannak tehát helyrehozásra váró feladatok... No de, senki se erőlködött, hogy nincsenek, csak hát ki törődik most és itt valamit is velünk?

Szűkösen élünk, és mi sem fogható most föl természetesebbnek, mint hogy sorsunkban a tűzoltók is osztozzanak. A verbicaiak (egyházaskérik) is, akiknek még nem is túl régen tűzoltózenekaruk is volt, lelkesen fújták az indulót, és alighanem végzetesen bevakultak és elnémultak a hangszereik, de ehhez már valahogy hozzászoktak, egy másfajta kifosztottságukról panaszosan szólnak. No de, először nézzük az előzményeket! Egyházaskéren a múlt században is létezett már fölszerelés a tűz oltásához, pontosabban tűzoltókocsijuk is volt, aminek igen nagy hasznát vették pl. az emlékezetes gabonatüzeknél. A második világhétség után újjalakították a tűzoltó-egyesületet, és aktívan működött egészen az 1990-es évekig. Sári István, Varga József, Sári Antal, Mihók Péter, Nagy József és Szécsi István neve a célszerű, önzetlen munkálkodásnak is egyben a jelképe Egyházaskéren tűzoltó vonatkozásban. Gyarpodtak, építkeztek, majd 1990-ben a gazdasági körülmények, valamint egy községi vélemény arra készítette az akkori vezetőséget, hogy a tűzoltó-egyesület felszerelését a Graničar birtokon helyezze el azt gondolván, hogy ott a tagság, valamint a gépekhez is előbb lehet találni szükséges kellékeket. Ám az említett vállalat az elmúlt egy évtized alatt teljesen tönkrement, s vele együtt a tűzoltók felszerelése is. Azaz a ciszternás kamiont a Graničar eladta az Otpadnak. Az MTZ traktorral taruppoztak, s a motorja lerobbant, „besült”. A csőrendszert elhasználták permetezéskor, öntözéskor. A kárt azonban nem hajlandók megtéríteni. Kár azért az ebek harmincadjárja jutott egyesületért, és hát a védőszent szobráért is kár, ám az is lehet, hogy egyszer majd előkerül róla egy halvány felvétel. Örömmel vennénk a kezünkbe.

■ ERŐS MÉRGET HASZNÁLTAK ■

A csókaiak körében gyakran fölmerül a helybeli mezőgazdasági kombinátnak, korábban mezőgazdasági birtoknak a csődbe jutása, ellehetetlenülése. Vrábel János nyugalmazott agronómmal is ezt a témát jártuk körül a minap. Szakavatottnak számít ebben a kérdésben, hiszen ő az egykori birtokon végigjárta a ranglétrát. Napszámos, gyakornok, intéző és igazgató is volt.

– 1948-ban Verbászon fejeztem be a mezőgazdasági szakiskolát némi kitérővel, mert Szerbcsernyén kellett volna tanulnom, ám mire

toronyirányt odagyalogoltam, ott már nagyban folyt a tanítás, nem volt hely a számomra. Szerencsére Verbászon sikerült csatlakoznom. Az ottani sváb iskola meg egy másik iskola, a református parókia, három tanya és ötszáz hold föld állt az az idő tájt szerveződött mezőgazdasági szakiskola rendelkezésére.

Diplomálás után itthon szerettem volna elhelyezkedni, de nem lehetett, akkor ugyanis az járta, hogy a diplomával a beosztást is kézhez kapták a végzősök. Az én beosztásom a boszniai Ključ körzetébe szült. Mezőgazdasági referensként gyalog jártam a vidéket. Ahol rám esteledett, ott megpihentem, istállóban, tornácon, ahol sikerült... Nem fogott a hely, de úgy alakult a helyzetem, hogy a katonaidőmet is ott lent, Bilecán (a kemény regulájú Bileken) töltöttem le.

A kedvező fordulat 1950 elején állt be a számomra, amikor már némi kilincselgetés után itthon helyezkedhettem el. Visszatérhettem a birtokra, ahol korábban gyakornokoskodtam, méghozzá kiemelt helyen, a macahalmi magnemesítőben a nagy tudású, ám szerencsétlen sorsú Diestgen Ernő főmérnök irányítása alatt, aki a száműzetés helyett az öngyilkosságba menekült a családjával együtt. Mindez kitörölhetetlen emlék maradt a számomra.

Tavaszi szombat délután volt, öt órára befejeztük a munkát, és én elindultam „az apostolok lován” haza, Csókára. Az egykori Erzsébettelephez érve rádöbentem, hogy nem adtam le a laboratóriumnak a kulcsát. Visszafordultam, és ahogy illet, átadtam a főmérnök úrnak a kulcsot... (Élve akkor láttam utoljára, de nem látszott rajta a végzetes elhatározás.)

Hétfőn hat órára megérkeztem a beosztásra, de a főmérnök úr nem volt ott. Elmentem a tornácos házához a kulcsért. Hallóztam, zörgettem, de senki se nyitott ajtót. Benéztem az egyik ablakon, s megrendültem, a kislány és a kislánya moccanástalanul, élettelenül feküdtek a heverőn. Kapkodó lélegzettel tudattam a többiekkel a látottakat, csődület támadt, engem meg betuszkoltak a „kinyomott” üvegű ablakon, hogy ajtót nyissak... A főmérnök és a felesége is holtan feküdtek. Erős mérget használtak, mert a gyerekeknek a fogai teljesen szétporladtak tőle.

Egy hétre a tragikus esemény után (1945 tavaszán) a minisztériumból már keresték a főmérnök urat, hiszen az ő aláírása, szakértelme minőségi és pontossági garancia volt. De valakinek abban a meredek fordulatban a lába alatt volt. Mivel azonban nem érezte magát bűnösnek, nem akart száműzöttként a határon túlra távozni, ezért inkább örökre eltávozott az árnyékvilágból a családjával együtt.

A katonaság után nem Macahalmán, hanem a Réti majorban, majd a román határ melletti György majorban kaptam munkát, beosztást. Igen rendezett volt még az a major akkor. Lakóhelyem, az intéző tágas lakása húsz méternyire feküdt az országhatártól, közvetlenül az Aranka mellett.

Mintegy harminc család élt kint, akkor még kettős konyhán (két család szobái nyíltak egy közös konyhára), amelyeket az ötvenes évek derekáig átalakítottak szoba-konyhás lakásokká. Ugyanakkor két ikerház is épült a majorban. Boltja, kovács- és bognárműhelye is volt a György majornak, ahol száz fejőstehén, harminc ökör, háromszáz süldő, hatvan ló, később nagy falka birka, hatszáz hektárnyi legelő, ezerkétszáz hektár szántóföld stb. képezte a figyelemre méltó gazdasági erőt. Minderről mára csak az egyre távolabbi emlék maradt. Lakatlan a major, lebontott vagy üres ólak tátongnak, s a szántók egy része is parlagon hever.

1975-ig dolgoztam a birtokon (kombinátban), akkor áthelyeztek a szövetkezetbe, később onnan mentem nyugdíjba. Régen jártam a majorokban, de minek is mennék oda. A mintagazdaságnak már a nyoma sem látszik. Szerintem 1963-ban kezdődött el a romlás, akkor számolták föl a magborsótermesztést, majd néhány évvel később a virágmagtermesztés likvidálása következett. A devizát hozó, jövedelmező és sok munkásnak kereseti lehetőséget nyújtó ágazatot minden bizonnyal azért számolták föl, mert már újítani kellett volna a szelektáló és egyéb gépeket, amit a nyugati üzletfél el is intézett volna, szaporítóanyagért korszerű gépeket kínált cserébe, de ezt az akkori vezetőség fölényesen elvetette. Fokozatosan leépítették, lezüllesztették a gazdaságot, ahova még hatvan körül lengyelországi, egyiptomi stb. szakemberek jártak szakmai továbbképzésre... Most vajon ki jönne ide? Elkótyavetyélték a tejüzemet, lepusztultak a szeszgyárak, leégett az ecetgyár, a tönk szélére sodródott a pincegazdaság. Vagyis a jól működő, egykori mintagazdaság helyére nem a jobb, hanem a sokkal rosszabb került, aminek nagyon keserű a leve.

■ FÖLSZEDETT ÉS ELHAGYOTT ROZSDÁS SÍNEK ■

Az utóbbi időben több forrásból is értesülhettünk arról, hogy a szeptem-temesvári vasútvonal fölújítása közelebb került a megvalósuláshoz, amire azonban még várunk kell egy „kis ideig”, hiszen nem lesz olcsó mulatság forgalomba iktatása, mert hát annak idején Oroszlámos és a magyar határ között fölszedték a síneket, a bakterházak is eltűntek stb. Egyházaskéren pedig rettenetesen le van pusztulva a vasútállomás, a sínek rozsdásak, burjánzó gyomoktól takartak, amelyeket szemügyre véve a nézelődőt kétség keríti hatalmába. Tamáskodva kérдем az enyészettől, hogy 1906 őszén valóban itt, ezen a vágányon szállították Törökországból haza, Kassára a vezérlő fejedelem, II Rákóczi Ferenc földi maradványait? ... És nem sokkal azelőtt itt robogott Adyval a vonat Temesvár felé, ahol az új verseit mutatták be? ... Meg hát öregapám bajtársait is ide (a már

több évtizede elkótyavetyélt valkányi nagyállomásra) hozta haza a vonat az olasz frontról, illetve az összeomlásból?

Jó ideje itt már (ahogy mondani szokás) a madár sem jár, habár egykor az Orient Expressz is száguldott ezen az ellehetetlenített vasúton, amely a trianoni határmeghúzások után annyira a peremre, illetve a peremnek a peremére került, hogy előbb-utóbb „be köllött döglenie”. Most azonban mintha élesztgetni akarnák ezt a környezőknél idősebb vasutat, amely egykor a jelentősebbek közé tartozott, és a följegyzések szerint a bécs–budapesti vonal folytatásaként jelölték ki a Szeged–Temesvár–Orsova közti vonalat, amelyet a magyar vasúthálózati terv alapján 1848-ban gróf Széchenyi István (akkor mint miniszter) ismertetett. Ám „negyvennyolcnak nagy idejében” meredeken más irányt vettek az események, és nagyon háttérbe szorították az itteni vasútvonalaknak az építését. De később, 1855-ben az Osztrák Vasúti Társaság megbízást kapott ennek a vonalnak a kiépítésére, hasznosítására. A munkálatokat 1857 elején, februárban fejezték be.

Kezdetben az utasszállító vonat 46 km/óra, a teherszállító meg csak 30 km/óra sebességgel, sebességig közlekedett, és minden állomáson megállt. Említést érdemel, hogy abban az időben Angliában már a vonatok 80 km/óra sebességgel is közlekedtek, amit az errefelé „pöfögő” mozdonyok csak 1885 után értek el.

Száztiz éve az említett vasút (is) a magyar állam tulajdonába került, de a trianoni határok kettészelték, s a magyar határtól a román határig húzódó 54 km-es szakasz a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság tulajdonává vált, most meg majd talán felújítják.

Huszár Gábor egyházaskéri postamester közléséből azt is megtudtuk, hogy az említett vasútnak a töltése az 1942-es nagy árvíz idején megvédte a falut a Maros kiöntésétől... A sínek rozsdásak, a bakter- és az őrházak eltűntek, a leromlott állomás „meztelenkedő” falának tégláiba nevek, dátumok vannak bevésvé abból az időből, amikor a Nagykikindára ingázó kisdíjakok várták hajnalonként a „füstöst”. De hát hol vannak már ők, és hát az a vonat sem jön vissza többé már.

■ TALLIÁNOK TÖRÖKKANIZSÁN ■

A törökkanisai Tisza-parton az ősz színeinek a fürkészése közben arra gondoltam, hogy lám, a Délvidék elfoglalásakor, több mint ezerszáz éve Kadocsáék itt keltek át a Tiszán, majd a Temes felé vették az irányt, hogy Glád seregét megugrasztva nyomatékot adjanak egyértelmű szándékuknak. De kis híján egy évezrede Csanád vezér is itt kelt át seregével a folyón, hogy a Vajkból lett István király parancsára Ajtony hatalmát

fölszámolja. „Legendák és jelek...” Sok egyéb esemény és adat is helyet kap a város készülő monográfiájában, amelynek Törökkanizsa nemeseiről szóló fejezetét Szabó József helytörténeti kutató írja.

Az itteni egykori nemsek közül elsőként Szerviczky Márkust (Durković Markót) jelölte meg, aki az itteni uradalmat 1781-ben vásárolta. Ennek a fia, György kezdte meg 1847-ben a római katolikus templom építését, amit örökösei 1858-ban fejeztek be. Szerviczky György halála után Katalin nevű unokahúga Törökkanizsára költözött, s az ő gyerekei „jól” nősültek, nemsekhez mentek férjhez, és kialakították a Tisza mellett a kastélynegyedet.

Ezzel kapcsolatban adatközlőnk elmondta, hogy a Schulpe-féle kastélyban jelenleg a községi bíróság található. A Tallián-féle úri lakokban a szőnyeggyár és a szálloda kapott helyet. Gróf Maldeghem kastélyában a városi közkönyvtár működik (mintegy hatvanezer kötettel, ám még ennél is több lehetne, ha a fordulatban a nemesi könyvtárak javából nem építenek járdát, illetve nem raknak belőlük máglyát).

A Schulpék közül György népjóléti és humanista tevékenységével emelkedik ki. Ő 1867 októberében született Törökkanizsán (ötödik gyerekként a családban). Egy jobb és korszerűbb társadalom felépítésén fáradozott, amelynek a központjában az ember és a család áll. Sok elismerésben volt része, ám végül szegénységben hunyt el. A politikai áramlatok és a múlt idő feledésbe taszította figyelemre méltó alakját. (Több európai egyetem díszdoktorát.)

Az említett negyed lakóinak a sorából Feilitsch Artúr Magyarország földművelésügyi minisztereként emelkedik ki a múlt század elején. A Tallián testvérekre is büszke lehet Törökkanizsa. Emil (1859–1911) világotutazó és híres vadász volt. Emlékkiállítását október első felében nyílt meg a helybeli könyvtárban. Vadászszenvédelmének a kiélése mellett arra is szakított időt, hogy ázsiai portyája során Kőrösi Csoma Sándor sírját megkoszorúzza.

Béla (1851–1921) Magyarország földművelésügyi minisztere volt 1903-tól 1905-ig, valamint Csongrád, Békés és Somogy vármegyék főispánja, Torontál vármegyének meg alispánja. Nagy érdemei voltak az árvízvédelemben. A szegedi nagyárvíz idején 400 fogatos kocsit élelmet szállított a rászorulóknak, a szorongatottakat pedig átmentette biztonságosabb helyre. Nemes cselekedeteiért egyebek között a Szent István Keresztet is megkapta, de bárói rangot is szerzett 1911-ben.

A Tallián testvérek tevékenységének hatására alakult ki Törökkanizsa új arculata. Felépült a vasútállomás, a kórház, a szegényház, a takarékpénztár, az óvoda, az iskola, a könyvtár, mintagazdaság jött itt létre, jelentős eredmények születtek a belvízmentesítésben, fásításban (híres faiskolát is létrehozta), felépült a selyemgyár, példás méreteket öltött a

parkosítás stb. Hosszan tarthatna a felsorolás, de... ám elhallgatni sem lehet szerteágazó, figyelemre méltó cselekedeteiket.

Szabó József önként vállalta feladatául Tallián Emil életútjának a megírását. A kéziratot korabeli fényképekkel, dokumentumokkal gazdagította. Munkája kiadásra vár... remélhetően nem túl sokáig. Szeretnénk remélni, hogy hamarosan a kezünkbe vehetjük a nagyon nagy utat bejárt Tallián Emilről szóló könyvet. Utána pedig a bátyjáról, Béláról szóló kötet következhet.

Törökkanizsai utunk során a Tallián Emil-emlékkiállítás megtekintése után a világutazónak és híres vadásznak az első világegés kezdetén készült, ám megcsonkított és enyészetbe dobott emlékművét is megnéztük, és gondolatban helyrehozva eredeti helyére, az egykori városközpontba visszaállítottuk. Értesülésünk szerint mindez a valóságban is megtörténik... (Belátható időn belül, mert hát fogalmazzunk csak óvatosan!) És talán a Tallián család sírboltjának a felújítása sem várat már sokáig magára Törökkanizsán.

■ FELESÉGÜL VETTE FIA JEGYESÉT ■

A padéi római katolikusok néhány hónap múlva megünnepelhetik templomuk fennállásának a százhatvanadik évfordulóját. Az említett templomot ugyanis Díván György, a falu egykori földesura 1842-ben építtette, és amint azt a krónikás írja, igen gazdagon föl is díszítette. A görögkeleti vallású az 1855-ben épült szerb templom céljaira is ígért 6000 forintot, de csak kétezret adott előlegként. A hátralékot örökösei egyenlítették ki, hogy az 1856-ban elhunyt elődjüket annak óhaja szerint a szerb templom kriptájába temethessék.

A templomépíttető, adományozó Díván Györgyre azonban nemcsak a jótékonykodás, hanem a gazemberség is jellemző volt. Herresbacher József hajdani padéi tanító és postamester a faluról írt monográfiájában furcsa, meghökkentő dolgokat jegyzett föl Díván Györgyről. Ezek szerint kivagyiskodni is szeretett. Megparancsolta, hogy a háza előtt elhaladó köteles a fejfedőjét levenni, és ha valaki ezt nem tette meg, és a földesúr rajtakapta, hajdújával az illetőt deresre húzatta, vagyis alaposan elverette.

Mivel az általa újraterlepitett Morotva falu lakói nem tudták hasznobérüket kifizetni, Díván magához rendelte, letérdeltette, és leköpködtte őket. Majd a megszegyenyítetteket azzal engedte útjukra, hogy „no, most már az adósságtok el van engedve”.

Amikor Díván György első nejétől született Konstantin nevű fia házasodni akart, megmondta az apjának, hogy szegény, de jóra való

varrólányt akar elvenni. Az apa nem egyezett bele a frigyebe, de mivel a fia a lány szépégét és jóságát hatásosan kiemelte, elszántan hajtogatva, hogy csak vele lehet boldog... a hiúságában megérintett Díván kíváncsi lett a fölöttébb dicsért lányra, így hát minél előbb találkozni akart vele. Neki is megtetszett a fiatal nő, és mivel ekkor már özvegy volt, kedve kerekedett a fia jegyesét feleségül venni.

Furcsa lehetett azonban a Díván-féle lánykérő, mert „enyelgő” szavak helyett azt közölte a szépséges arával, hogy ha netán a fiát részesítené előnyben, akkor azt ő ki fogja tagadni, ám ha őhozza megy feleségül, akkor a birtokát ráhagyja örökségül. És hát a pénz beszélt...

A gyönyörű varrólány az öreg Dívánnak a neje lett, a hoppon maradt Konstantin úrfi pedig e fölháborító tett hatására „elméjében megháborodott”, megőrült... És mint olyant a padéi uradalmi kertben levő kertészlakban helyezték el (az ugyancsak megőrült nagybátyja mellett). Ott, abban a kertészlakban ért véget szánalmas élete. Vagyis távol a bécsi „Dívánhof”-tól, ahol hűtlen kedvese páváskodott.

■ „NEGYVENNYOLCNAK NAGY IDEJÉN” ■

*„... Volt egy ország valaha régen,
Negyvennyolcnak nagy idejében
S ez a szép ország elveszett.*

*Az élén jártunk a világnak,
Micsoda áldott, nagy tusák.
Föltört a hun szivből a láva,
Mi voltunk a világ Japánja
Akkor maga az – Ifjuság.*

*Kossuth népe, Petőfi népe,
Ma március van, ha tudod,
Ha nem tudod, ó, meg ne kérdezd
Urad, bíród, sorsod köszvényed...”*

Ady idézett versének elveszett szép országát 1848. március 15-én lángoló lelkű fiatalok állították a történelem színterére. Ők, a márciusi ifjak indították el Pesten a forradalmat, ők szövegezték és jelentették meg (cenzúra nélkül) a nagy hatású *Tizenkét pontot*, vagyis Petőfi Sándor, Vasvári Pál, Irányi Dániel, Pállfy Albert és mások. (Aki ismeri a nevüket, az ismétlje, aki nem ismeri, az pedig jegyezze meg!) Petőfi óriási hatású *Nemzeti dala* is ekkor hangzott el, s tüzelte föl a forrongó tömeget:

„A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
nem leszünk!”

Zúgta a tömeg, és a hun szívből föltörő láva hatására Kossuth Lajos mint a pozsonyi országgyűlési ellenzék vezére elfogadtatta az önálló Magyarország alaptörvényeit.

– „Rabok tovább nem leszünk!” – zúgta a tömeg, ám annak hatására a bécsi boszorkánykonyhán megkezdték az ellenforradalom kotyvasztását. Kossuthék pedig hozzáfogtak a toborzáshoz, amit akkor nem kellett kötéllel végrehajtani, mert a zászló alá önként álltak be elődeink. Mindössze néhány nap leforgása alatt harmincezer paraszt állt be honvédek, és csakhamar már „Ostrolenka véres csillaga” is előttük járt, meg hát Gábor Áron rézágyúi is dörögni kezdtek a Kárpátok alatt.

De hát a cárnak is voltak ágyúi, kozákjai, és „Megjött a levél fekete pecséttel...” Forradalmunk 1848 márciusában kezdődött, és szabadságharcunk 1849 augusztusában ért véget Világosnál. Sok-sok véráldozatot követelt negyvennyolcnak nagy ideje, de bukásában is eredményes és előremutató volt. Például azt is megmutatta, hogy milyen nagy dologra képes a szabadságért harcoló, egy akaraton lévő nép.

„Volt egy ország valaha régen...” Régen volt, de igaz volt éppen úgy, mint az, hogy a cipó alakú, szép országunkat „csúnyán szétszeletelték, földarabolták”, ám a szabadság iránti vágyunkat nem irthatták ki belőlünk.

Negyvennyolc nagy idejének a hullámverései és emlékei messzire kiterjednek térben és időben. Mert itt, a mi elszerencsétlenített vidékünkön is, pontosan a bogarasi tanyavilágban nem túl régen egy mokány öregember előhozott egy huszárkardot, amelyről azt állította, hogy az a fegyver szabadságharcos öregapjáé volt, aki az ereklyeszámba menő szablyát Világos után is megtartotta és hazahozta. Minden bizonnyal arra számított, hogy jó szolgálatot tesz az még a hazának és a szabadságnak, „ha (a vezér) még egyszer azt üzeni...”

Fegyvertelen vagyok, nem is akarok birtokolni ilyesmit, ám annak a negyvennyolcnak nagy idejéből származó huszárkardnak az érintésekor mégis különbnek éreztem magam, mint máskor.

■ MOST JÖTTEM ERDÉLYBŐL ■

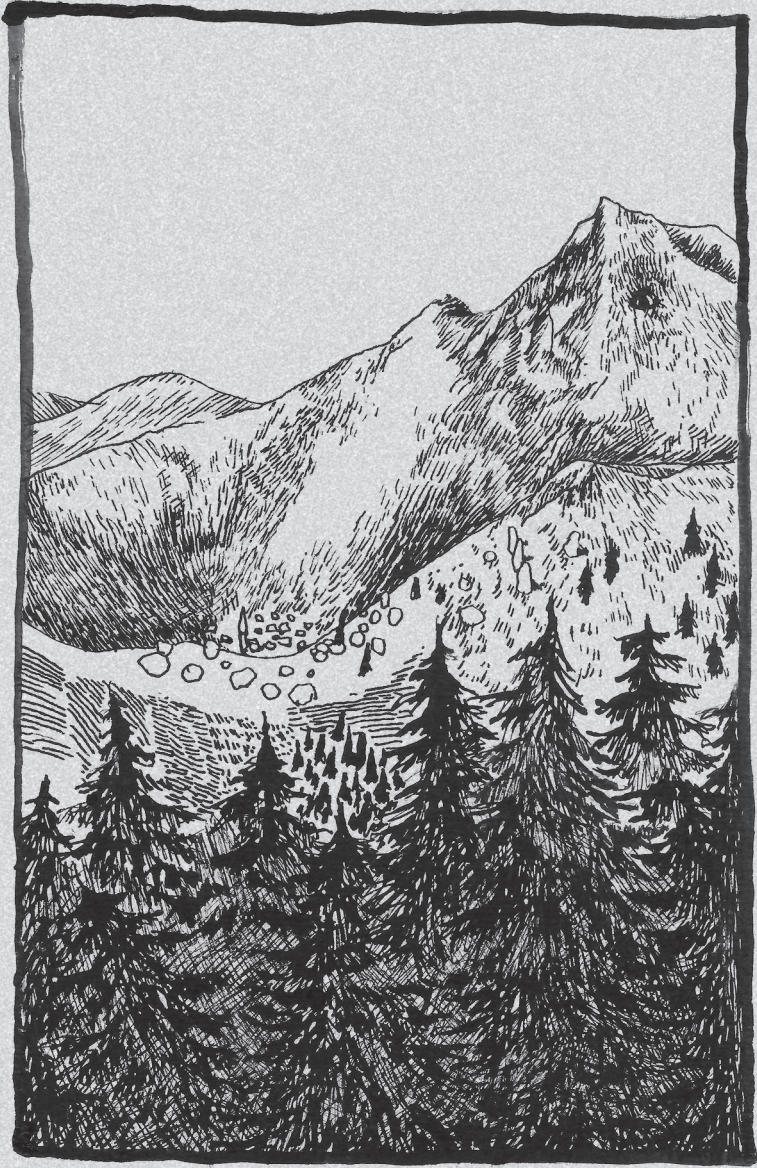
Hát igen. Most, a napokban jöttem Erdélyből, ám az egykori bujdosó katonához hasonlóan mégsem mondhatom azt, hogy Erdély országából, mert hát... Ismerőseim vágyaiban mégis országgént él ez a nagy, kies terület. Mert Erdély ilyenkor, ősszel is szép, sőt nagyon szép, de nem Tündéerkert, olyan minőségében egy régi olvasmányunkban maradt.

Ahhoz azonban, hogy jöjjek, először el kellett oda menni. Hajnalban indultunk az innenső Bánátból, a Tizsaszentmiklósi Művelődési Egyesület képviselőjében négyen (Tibi, Rózsi, Józsi és én), hogy a több száz kilométerre lévő, a Bodoki és a Baróti hegyek koszorújában, az Olt partján nyújtózó, 78 000 lakosú város, Sepsiszentgyörgy szemerjai általános iskolája Kiss Árpádról elnevezett alapítványa meghívásának eleget téve körülüljük az asztalt, véleményt cseréljünk irodalmi és egyéb kérdésekről.

Nagyon mentünk, de útlevéllal. Az üzemanyag-beszerzők füzérére számítva korán elindultunk, de a szerbcsernyei határátjárónál a telítettségnek nyoma sem volt. Egyedül álldogáltunk a sorompó előtt, igaz, rövid ideig, mert a Mihalj Kertes által aláírt mentesítő gyorsan átsegített bennünket a túloladalra... Ott azonban alaposan megvárakoztattak bennünket. Bőven volt időnk tehát el-elelmékedni azon, hogy ha történetesen ezt az utat nem most, a század végén, hanem századunk elején bonyolítottuk volna le, akkor senki se kérte volna az útlevelet, mondjuk Triesztől Lembergig. Most meg, alighogy kilépünk az ajtón, máris országhatárba ütközünk.

Zombolyánál a román vámósok nem kapkodtak a belépő megfizetésével, de nem is tekintettek el tőle, hiába, arrafelé is nagy úr a márka. A vámóső, Dominika, miután figyelmesen meghallgatta a fegyvercsempészésre tett nemleges válaszukat, fejtegetésünket, az ajándékkönyvek tucatjaira szegezte nyájas tekintetét, ám azután, hogy adtunk neki egy dedikált példányt, nyomban fölnyílt előttünk a sorompó., és mehettünk magas Déva vára felé... Ám mi, bánátiak mégsem rohanhattunk úgy át a Bánáton, mintha az már nem is létezne. Gyertyámoson betértünk Tibi rokonaihoz egy kis kellemetlen meglepetésre. A mentetetőző nyugdíjas nénike ereje fogytán az unokái nevelését is kénytelen volt felvállalni, mert a fia korán meghalt, annak felesége meg elsodródott... A nagyobbacska leányzó a nagyanyja szerint ért magyarul, de nemigen gyakorolja az anyanyelvét. Kb. két évtizede, hogy bezárták a magyar iskolát (meg a németet is), a négyéves Istvánka meg egész idő alatt románul hallgatott, jórészt az utca neveli, ott meg románul beszélnek. Ehhez idomult hát Pityuka, aki bajosan tanulja már meg ebben az életben a *Talpra magyart*.

Temesvár enyhe füstködben állt. Bánát fővárosának a bejáratánál a leeresztett vasúti sorompó az országhatárt juttatta eszünkbe. Egy dohogó

KANYÓ E.

mozdony végtelennek tűnő oda-vissza futkosása elállta az utunkat, így hát azt is megfigyelhettük, hogy az árokparton két sötét bőrű alak heverész veszetségre esélyes kutyák társaságában. Végül föltárukolt az előttünk a nagyváros, amelynek ugyebár nem a Temes, hanem a Béga a folyója, és ahol nem váltott meg bennünket Dózsa trónja.

Abbéli igyekezetünkben, hogy pótoljuk a korábbi idővesztéséget, nekilódultunk a tűrhető állapotban lévő útnak. Rosszul tettük, mert a repülőtér közelségére utaló táblánál elébünk állt a szigorú hatósági közeg. Elég hosszan írta a kettes számjegy után a nullákat, de végül tíz márkával is beérte, persze, nyugta nélkül.

Bun drum. Ennyi méltatlankodás után azonban azt is el kell mondani, hogy Lugos felé már egy méternyi magasságig hiánytalanul be vannak meszelve az út menti fák. Ilyet nálunk elég régen, még gyermekkoromban láttam Macahalmán. Ott ugyanis egykor frissen meszelt, fehérítő fatörzsekkel és diadalkapuvál vártuk a munka ünnepét, május elsejét. Aki akkor látta, most nemigen ismerne a romosodó majorra.

*

Csókától Lugosig 180 kilométernyi a távolság. Vasúton nem tudom, hogy mennyi, de nem lehet nagy az eltérés. Családi hagyományunk szerint, amikor Antal bátyám ott, Lugoson nőülésre adta a fejét, öreganyám, Jász Vera többnyire gyalogszerrel ment el a lakodalomba annak ellenére, hogy öregapám szerint otthon kellett volna maradnia házpásztornak. Csakhogy ő, a szülíke nem hagyta annyiban, elindult a vasút mellett, és mire a sortáncot járták, meg is érkezett a sátorba, mert hát szerinte úgy kívánta a tisztesség, ha már meghívták, nem maradhatott veszteg, hiszen fiatal volt, és jász.

Megboldogult Antal bátyám háza előtt már alig volt levél a fákon. Közben mind jobban emelkedett velünk a táj, gyorsan múlt az idő, és mire Déva várához értünk, régen leomlottak az éjszaka falai. Mert ugyebár „amit délig raktak, leomlott estére”. Magas Déva vára sajtáságos lebegését sokáig éreztük fölöttünk.

A kivakarózásnak félreérthetetlen jelei is láthatók ebben a szomszédos és baráti országban. Ezek közül az útjavítás a legszembeötlőbb. Hol az út jobb felén ügyködnek, hol meg a balon, s közben a szembe jövő török kamionosok is sietnének terhükkel valahová, de a külterjes állattartással is számolni kell, hiszen alkonyattájt a csorda is megjelent a falvak főutcáján, sőt olykor egy bivaly is a tehenek közé keveredett, és őstulok tekintetével hosszan, barnán bámult ránk. Aztán Brassóba érkeztünk, ám az olyan nagy város, hogy igyekeztünk minél előbb kikeveredni belőle. Egyre jobban vonzott bennünket Sepsiszentgyörgy közelsége. Némi kitérővel estére meg is érkeztünk az Olt-parti városba, amelynek

lakossága hetvenkilenc százalékban magyarnak vallja magát. Ahhoz, hogy szót értsünk egymással, nem kellett tehát tolmács.

Sepsiszentgyörgy egyébként a mi Magyarkanizsánk testvérvárosa, az ottaniak a mielőbbi viszontlátás reményében sokszor üdvözlük az ittenieket.

Az uniformizálódásra való törekvés hatására az erdélyi városok és falvak jellege és hagyománya is csorbát szenvedett. A régi városmag lerombolásával az ottani építészeti szokásoktól eltérő modell térhódítását szorgalmazták, ám sok várostól eltérően Sepsiszentgyörgy központja megőrizte egykori arculatát. A város képes krónikájában látható sok régi épület ma is megvan, persze jó részüknek más már a rendeltetése, mint korábban volt. (Az új lakónegyedekre itt most nem vesztegetném az időt, hiszen elég, ha kinézünk az ablakon...) Inkább azt említem meg, hogy Sepsiszentgyörgyön Koós Károly is rajta hagyta a keze nyomát. Az ő épületei a város külön színfoltját képezik. A székely népi építészeti alapján tervezte meg pl. a Székely Nemzeti Múzeumot (1911–12), a Székely Mikó Leányinternátust, a református elemi iskolát, a vármegyekórház épületegyüttesét és néhány lakóházat is. Közülük a Székely Nemzeti Múzeum a legimpozánsabb, hiszen a nagy építész arra törekedett, hogy az „természetes, művészi, monumentális legyen”.

Az említett múzeummal kapcsolatban talán még az is elmondható, hogy belülről nagyobb, mint kívülről. Alaposan meg van pakolva, nem ereszti el egyikőnyen a látogatót. A rengeteg kiállított tárgy, szemléltető anyag között Gábor Áron rézágyúja és Bem apó botja is ott látható. Tekintettel a Bartók-évfordulóra a szigorú, nagy zenész is kapott egy termet. A felvételeken természetesen Bartók bánáti szülővárosának, Nagyszentmiklósnak a jellegzetességei is föltűnnek, alapos munkát végeztek a kiállítók. Messzire, több száz kilométerre kellett elmennünk, hogy mindezt láthassuk. Megérte, de természetesen szeretnénk, ha egyszer ezt a kiállítást itthon is megnézhetnénk.

Most pedig tegyünk egy kis kiruccanást Sepsiszentgyörgy történelmében! Sepsiszentgyörgy első okleveles említése 1332-ből való, akkor már önálló plébániával rendelkezett. Elnevezését Szent György lovagról, a templom védőszentjéről kapta. A város történetének szerves részét képezi a Szemerja nevű városnegyed, amely 1880-ig különálló település volt. Szemerja első említése is 1332-ből való. 1407-ben Zenth Mária néven emlegeti az egyik forrás, ebből alakulhatott ki a most is használatos neve. Az ő vendégszeretetüket élveztük egy napon és két éjszakán át.

Az Erdélyi Fejedelemség fölvirágzása Bethlen Gábor és I. Rákóczi György korában jótékony hatást gyakorolt Sepsiszentgyörgy fejlődésére is. Ám erre is járt török, tatár. A város történetében a legnagyobb pusztítást az 1568-as tatár és az 1661-es török betörés okozta. A tatárdúlásról

szóló feljegyzés szerint „az igen virágzó és abban az időben igen híres eklézsiát nemcsak hogy teljesen felfordította, hanem vassal lemészárolván kiirtatta, a várost a földig lerombolta, felgyújtotta. A várat, melyben a lakosság beszorulva védekezett, bevette, és az itt lévők nagyobb részét leölte. Mintegy 750 életben maradtot rabszjóra fűzve örökös rabságba hajtotta”. Ideje sem volt a városnak a szörnyű csapásból magához térni, mert 1661-ben a tragédia megismétlődött.

A Thököly-mozgalom bukása után 1690-ben Veteráni osztrák generális kilenc ezreddel megszállta Háromszék falvait. A tábornok beköltözött Sepsiszentgyörgyre, katonái pedig a várost teljesen kifosztották... 1848. november 18-án a város székházának dísztermében Gábor Áron határozott föllépésének köszönhetően kimondják az önvédelmi fegyveres harc megkezdésének a szükségességét. A szabadságharc vérbe fojtása után kis idő múlva szervezkedés indul a Habsburg elnyomás fegyveres megdöntésére. A mozgalom élére és egy újabb fegyveres harc kibontakozására Makk József és Gál Sándor negyvennyolcas ezredesek vállalkoztak. Bátran harcoltak, ám a harc elbukott.

A gyáripar térhódítása a múlt század második felében vette kezdetét. 1879-ben megalakult az első székely szövőgyár, majd 1899-ben a dohánygyár. A villany 1908-ban gyulladt ki Sepsiszentgyörgyön. A múlt század közepén a városnak olvasóköre van, később már nyomdája is, és 1899-ben (Kolozsvár és Dés után) elkészült itt Erdély harmadik színházterme is. A főgimnázium épületét 1893 szeptemberében avatták fel. A közművelődés terén azonban a már említett Székely Nemzeti Múzeum kívánkozik az első helyre, hiszen ez az intézmény az egész székelység múltjának, népi kultúrájának a kutatását vállalta föl. Tudományos céljain kívül a népnevelésben kifejtett tevékenysége is elismerést érdemel.

A sepsiszentgyörgyiek testvérükként fogadtak minket, és természetesen igyekeztünk felnőni a szeretetükhöz. Sokat láttunk, hallottunk, észleltünk a rövid idő alatt. Számomra az volt a legnagyobb élmény, amikor az író-olvasó találkozó végén két ikerlány székely népdalokat énekelt mosolygva s olyan gyönyörű hajlításokkal, hogy az már fájt, de a felnőttek sem maradtak le, második „jelentésük” vége felé egy intésre fölhangzott az a dal, hogy „Zavaros a Nyárád, / nem iszok belőle...”. Aztán meg éjfél után két óráig sorjázott a többi, persze a dalban megjártuk a Hargitát is. Állítólag aki népdalt énekel, az az őseivel beszélget. Nos, a sepsiszentgyörgyiek nagyon szépen, határozottan beszélgetnek az őseikkel.

Természetesen a fondorlatok is szóba kerültek. Ezzel kapcsolatban az egyik pedagógus a következőképpen fogalmazott:

– Nemcsak golyóval, hanem törvényekkel is lehet ölni. Az új román tanügyi törvény kimondja: Romániában az oktatás minden szintjén a

tanítás nyelve a román. Minden helységben román nyelvű osztályokat kell szervezni és működtetni. A gimnáziumokban és középiskolákban a románok történelmét és Románia földrajzát román nyelven kell tanítani, a román tannyelvű osztályokéval azonos program és tankönyvek szerint, a vizsgáztatás azokból a tantárgyakból román nyelven folyik. A szakosítás román nyelven történik mind a szakiskolákban, mind a posztliceumokon. Az oktatás minden szintjén a felvételi és a záróvizsga nyelve a román stb. Ennek hatására tüntettek Háromszéken, Sepsiszentgyörgyön, Baróton, Kézdivásárhelyen. „Marathónnál a reménytelenség győzött” – idézi a *Háromszék* nevű független sepsiszentgyörgyi napilap Németh Lászlót, majd így folytatja a cikkíró: „A mostani tanév csak a többségieknek ünnep, a nemzetiségnek nem, mert olyan kulturális genocídium örvényeit jelzi, melynek célja a nyelvünkötől és kultúránktól való megfosztás. Az idősebbek számára semmi új sincs benne, a mindenkori nacionalista rezsimiek menetrendszerűen gondoskodtak arról, hogy az ünnepi hangulat minél előbb elillanjon. A törvényhozás két háza az oktatási törvénnyel előre megtette a magáét, most már némi meglepetéssel sem szolgálhat, egyszeriben és jó előre nyakunkba vetették a hurkot. Ítéletüket is oly nagy irammal hirdették ki, hogy félttem, nehogy a saját lendületük a földre rántsa őket. Olyan ember alakú lények tették, akiknek sokfelé volna helyük, csak éppen ott nem, ahol éppen leledzenek.”

Gyorsan elszívárgott az időnk, így habár ott jártunk a közelében, Csomakőröst nem látogattuk meg. (Mint ismeretes, ott született Kőrösi Csoma Sándor világhírű orientalista. Sajnos a szülőházát lebontották... És hát Zágóban sem jártunk. Zágont Mikes Kelemen tette nevezetessé. Ma már az egykori Mikes-kastélynak csak az alapfalai láthatók – hallottuk. Tamási két cserfa közti sírját azonban meglátogattuk, eléggé rendezett, s a göröke volt rajta a legfrissebb koszorú.)

Rövid idő alatt mintegy 1200 kilométernyi utat tettünk meg. Siettünk oda, meg visszafelé is. Hiszen a Hargitán is jól szét akartunk nézni. Úgy is volt. Meggyőződhattunk arról, hogy aki ott fönt, a Hargitán szétnézett már a négy égtáj felé: nem feledheti Erdélyt.